

SUOMEN(KIN) VERBEISTÄ SAKSAKSI

Leena Kolehmainen *Präfix- und Partikelverben im deutsch–finnischen Kontrast*. Finnische Beiträge zur Germanistik 16. Frankfurt am Main: Peter Lang 2005. 376 s. ISBN 3-631-54842-7. (Myös <http://ethesis.helsinki.fi>.)

Leena Kolehmainen analysoi Helsingin yliopistossa tarkastetussa väitöskirjassaan *Präfix- und Partikelverben im deutsch–finnischen Kontrast* saksan ja suomen etuliitteisiä verbejä. Tutkimus kuuluu ensisijaisesti kontrastiivisen sanamuodostuksen alaan, mutta siinä käsitellään verbien morfologisten ja semanttisten ominaisuuksien lisäksi laajasti myös valenssiin ja fraseologiaan liittyviä kysymyksiä.

Kolehmaisien tutkimusaihe on ajankohdittainen, sillä germaanisten kielten prefiksien ja partikkeliverbeistä on viime vuosina ilmestynyt mielenkiintoisia tutkimuksia (esim. Lüdeling 2001; McIntyre 2001; Zeller 2001), jotka ovat avanneet uusia näkökulmia saksan etuliitteisten verbien tarkasteluun. Aihe on myös otollinen saksan ja suomen vertailuun, onhan verbien muodostus prefiksien ja partikkelien avulla saksan kielelle tyypillinen ilmiö, kun taas suomea voidaan pitää etuliitteitä vierovana kielenä. Fennistiikan kannalta tutkimuksen kiinnostavuutta lisää se, että suomen kielen prefiksi- ja partikkeliverbejä on toistaiseksi tutkittu kovin vähän.

Tutkimustehtävä on erittäin vaativa jo pelkästään siksi, että se edellyttää perehtymistä saksan ja suomen verbien morfologisten, syntaktisten ja semanttisten

erityispiirteiden lisäksi verbien valenssiominaisuuksiin kummassakin kielessä. Tutkimuksen teoriatausta onkin erittäin laaja. Usein kontrastiivisissa tutkimuksissa painottuu selvästi jommankumman verrattavan kielen osuus, oli sitten kysymys tutkimustraditiosta tai taustakirjallisuudesta. Kolehmaisien tutkimus on kuitenkin hallitun tasapainoinen, mikä johtuu yhtäältä siitä, että se on lähtökohdiltaan yleislingvistinen, toisaalta siitä, että Kolehmainen tuntee perinpohjaisesti niin saksan kuin suomenkin kieltä koskevan tutkimusaihettaan käsittelevän kirjallisuuden.

KIRJAN RAKENNE

Johdannossa (s. 17–23) esitellään lyhyesti ja ytimekkäästi tutkimuksen tavoitteet, metodinen viitekehys ja käytetyt korpuukset. Varsinainen tutkimus koostuu neljästä jokseenkin itsenäisestä mutta toisiinsa kiinteästi liittyvästä osasta. A-osa »Präfix- und Partikelverben in der deutschen Sprache» (s. 25–110) on koko tutkimuksen kivijalka, sillä siinä käsitellään prefiksi- ja partikkeliverbien rajausongelmia ja tutkimuskirjallisuudessa esiintyviä varsin erilaisia määrittelykriteereitä. B-osa »Präfix- und Partikelverben in der finnischen Sprache»

(s. 110–222) on tutkimuksen laajin, ja siinä sovelletaan saksan kielen pohjalta työstettyjä prefiksi- ja partikkeliverbin määritelmiä suomen verbeihin. Tutkimuksen kaksi viimeistä osaa ovat luonteeltaan kontrastiivisia. C-osa »Lexikalisch-semantische Vergleiche» (s. 223–273) käsittelee prefiksi- ja partikkeliverbien semanttista potentiaalia saksassa ja suomessa. D-osassa »Valenzen im Kontrast» (s. 275–346) tarkastellaan prefiksien ja partikkelien vaikutusta verbin valenssiominaisuuksiin possessiivisissa ja resultatiivisissa rakenteissa. Työn kokonaisrakenteen kannalta empiiriset C- ja D-osa saattavat ensi silmäyksellä vaikuttaa hieman irrallisilta teoriapainotteisten A- ja B-osan jatkona (jo nämä olisivat hyvin riittäneet yhdeksi väitöskirjaksi). Loppukoosteessa (s. 347–350) C- ja D-osan verbisemantiikkaan ja verbin valenssiin liittyvät kontrastoinnit suhteutetaan kuitenkin niin taitavasti tutkimuksen alkuosien teoreettisiin pohdintoihin, että työstä muodostuu eheä kokonaisuus.

TUTKIMUKSEN TAVOITTEET, MENETELMÄT JA AINEISTO

Tutkimuksen keskeinen tavoite on määritellä, mitä prefiksi- ja partikkeliverbit oikeastaan ovat. Lähes yhtä tärkeä tavoite on verrata niiden rakenteellisia ja semanttisia ominaisuuksia saksassa ja suomessa. Tutkimusaihe on kuitenkin niin laaja, että vertailu on rajattu kahteen keskeiseen kysymykseen: Miten suomen kielessä ilmaistaan sellaisia muutoksia, joita saksan verbiprefiksit ja -partikkelit aiheuttavat toisaalta verbin merkityssisältöön ja toisaalta sen valenssiominaisuuksiin?

Perusmetodiltaan tutkimus on korpuspohjainen kontrastiivinen analyysi. A- ja B-osa eivät tosin ole varsinaisesti kontrastiivisia, mutta niissä luodaan kontrastoinnille välttämätön perusta eli prefiksi- ja partikkeliverbin määritelmät. C- ja D-osassa

kontrastoinnin lähtökielenä on saksa, ja kyseessä onkin periaatteessa yksisuuntainen kontrastiivinen analyysi, jossa lähtökielen ilmiöille etsitään kohdekielisiä vastineita. Koska kontrastoinnin eri vaiheissa vertailuperusta kuitenkin määritellään aina ensisijaisesti semanttisesti, tutkimus pystyy välttämään yksisuuntaisen kontrastoinnin kapea-alaisuuden ja lähenee tuloksiltaan kaksisuuntaista kontrastiivista analyysia. Tutkimuksessa ei siis tyydytä ilmoittamaan saksan prefiksi- ja partikkeliverbien suomalaisia vastineita, vaan kysytään, millä keinoin suomessa voidaan ilmaista niitä kantaverbin merkityksen muutoksia, joita saksan etuliitteet saavat aikaan.

Tutkimuksen aineistolähteinä on käytetty laajojen yksikielisten korpusten (Cosmas, SKTP, Lemmie) ja toistaiseksi vielä melko suppean saksalais-suomalaisen käännöskorpuksen (Finde) ohella yksi- ja kaksikielisiä sanakirjoja. Aineiston monilähtöisyys sopiikin tutkimukseen hyvin. Sanakirjat antavat usein ensimmäisen vihteen, esimerkiksi kun arvioidaan partikkeliverbien leksikaalistumisastetta. Käännöskorpuksesta voidaan etsiä käännösvastineita, mutta varsinkin marginaalisia kielen ilmiöitä tutkittaessa käännöskorpuksen osoittautuvat yleensä liian suppeiksi. Siksi vertailevissakin tutkimuksissa on yleensä tarpeen käyttää laajoja yksikielisiä korpuksia, joskin niiden käyttö on huomattavasti työläämpää ja metodisesti vaativampaa. Erityisesti tällaisessa teoriapainotteisessa tutkimuksessa yksikielisten korpusten käyttö on välttämätöntä, etenkin kun tekijä ilmoittaa selvästi (esim. s. 273, 326), ettei ole varsinaisesti kiinnostunut leksikaalisen tason käännösvastineista vaan kielten erilaisista ilmaisumahdollisuuksista. Silti käännösvastineet ja kääntäminen vilahtelevat tekstissä silloin tällöin (esim. s. 251, 289), mikä toki selittyy sillä, että kielten ilmiöitä verrattaessa kääntämisen näkökul-

maa ei koskaan voi — eikä tietysti tarvitsekaan — sulkea täysin pois.

PREFIKSI- JA PARTIKKELIVERBIN ERO SAKSASSA

Koska saksan prefiksiverbit muodostavat jokseenkin selvärajaisen ja kiistattoman joukon, keskitytään A-osassa saksan partikkeliverbien olemukseen ja niiden erilaisiin määrittelykriteereihin. Kolehmainen päätty taustakirjallisuuden huolellisen ja kriittisen analyysin jälkeen ratkaisuun, joka poikkeaa tähänastisen tutkimuksen valtavirrasta: Prefiksiverbit ovat johdoksia eli sanamuodostusprosessin tuloksena syntyneitä morfologisesti komplekseja lekseemejä, kun taas partikkeliverbeille on tyypillistä se, että verbin ja partikkelin välinen liitto on luonteeltaan syntaktinen; toisin sanoen partikkeliverbit ovat leksikaalistuneita syntaktisia sanaliittoja eli liittosanoja (vrt. Häkkinen 1997: 147). Ne sijoittuvat leksikon ja syntaksin leikkauspintaan, mutta kuuluvat muiden fraseologisten elementtien tavoin leksikkoon, vaikka niillä eittämättä onkin yhteisiä piirteitä myös vapaiden syntaktisten sanaliittojen kanssa. Kolehmainen on hyvin tietoinen siitä, että partikkeliverbejä koskeva ratkaisu ei ole kiistaton, mutta pystyy argumentoimaan vakuuttavasti näkemyksensä puolesta. Prefiksi- ja partikkeliverbin selvin erottelukriteeri saksan kielessä on Kolehmaisena mukaan se, että prefiksiverbeissä verbi ja etuliite ovat erotamattomia (esim. *Die Arbeit beschreibt Präfixverben*), kun taas partikkeliverbeissä verbi ja etuliite joutuvat tietyissä syntaktisissa ympäristöissä erilleen (esim. *Die Arbeit stellt Partikelverben vor*).

SUOMESSAKO PREFIKSIVERBEJÄ?

Suomesta löytyy koko joukko verbejä, jotka muistuttavat erehdyttävästi ruotsin

tai saksan prefiksiverbejä, esimerkiksi *epämuodostua, esitarkastaa, hajasijoittaa, kauko-ohjata, pikakirjoittaa, salakuljettaa*. Fennistisessä kirjallisuudessa tällaiset verbit kuitenkin yleensä tulkitaan yhdysverbeiksi, joskin etuliitteitä saatetaan kutsua »prefiksimaiseksi aineksiksi» (ISK s. 192, 414–415). Tyypillistä näille yhtä aikaa sekä prefiksimaïsille että yhdysosamaisille etuliitteille on se, että ne liittyvät kiinteästi verbiin eivätkä esiinny lainkaan itsenäisinä lekseemeinä (joillakin tosin on homonyminen vastine, esim. *jälki*). Kolehmainen analysoi yksityiskohtaisesti hieman yli kaksikymmentä tällaista etuliitettä ja osoittaa, että useimmat niistä voivat aidosta prefiksistä poiketen toimia johdosten kantasanoina (esim. *epäillä, hajottaa, salata*). Monilla on vielä selvästi tunnistettava leksikaalinen merkityssisältönsä, ja niiden voidaan osoittaa kehittyneen itsenäisistä nominivartaloista (vrt. myös Rahtu 1984: 409; ISK s. 393). Saksalaiseen tutkimustraditioon nojaten Kolehmainen päätty pitämään näitä etuliitteitä sidonnaisina perusmorfeemeina ja kutsuu niitä konfikseiksi. Itsekriittisesti hän tosin toteaa (s. 124), että yhdyssanan nominaalisen määriteosan ja verbiprefiksin välimaastoon sijoittuva konfiksin luokka ei suinkaan ole ongelmaton. Se ei liene välttämätönkään, mutta kuvausvaihtoehdona varmasti ainakin yhtä perusteltu kuin perinteinen yhdyssanatulkinta.

Tulkinnaltaan erittäin hankaliksi osoittautuvat adpositioihin ja adverbeihin palautuvat kiinteinä esiintyvät etuliitteet, joilla muodostetaan esimerkiksi sellaisia verbejä kuin *alleiviivata, ilmiantaa, jälleenrakentaa, läpikäydä, ylibuukata*. Kolehmainen poimii tutkimuskirjallisuudesta ja sanakirjoista kaikkiaan seitsemänkymmentä tämäntapaista etuliitettä mutta toteaa, että vain murto-osa niistä on edes jossain määrin produktiivisia. Näidenkin prefiksimaïsyyden on kyseenalainen, sillä useimmat

voivat esiintyä jopa saman kantaverbin kanssa joko kiinteänä etuliitteenä tai erillisenä lekseeminä, esimerkiksi *läpikäydä ~ käydä läpi* tai *ilmiantaa ~ antaa ilmi*. Mikäli Kolehmainen noudattaisi mekaanisesti saksan pohjalta luomiaan prefiksi- ja partikkeliverbien määrittelykriteereitä, hän joutuisi olettamaan näissä tapauksissa kaksi eri verbilekseemiä, onhan hänen mukaansa esimerkiksi *durchsuchen* prefiksiverbi, *dürchsuchen* sen sijaan partikkeliverbi (s. 144). Näin yksiviivaiseen ratkaisuun hän ei kuitenkaan päädy, vaan ottaa huomioon muun muassa sen seikan, että saksassa samannäköisten kiinteiden ja eriavien yhdysverbien merkitykset poikkeavat yleensä hieman toisistaan, suomessa sen sijaan eivät. Lisäksi suomessa morfologian ja ortografian suhde ei ole yhtä yksiviivainen kuin saksassa. Rajankäyntiä hankaloittaa se, että partisiippimuodoissa liite joutuu aina verbinetiseen asemaan, ja useimmiten se myös kirjoitetaan verbin kanssa yhteen, esimerkiksi *läpikäynyt*. Suomalaisessa tutkimustraditiossa on totuttu pitämään molempia variantteja yhden lekseemin erilaisina ilmiäsuina (esim. ISK s. 414). Kolehmainen ei loppujen lopuksi — viisasta kyllä — ota jyrkästi kantaa näiden januskasvoisten verbien luokittukseen, vaan keskittyy niiden syntyyn ja käyttöön liittyviin kysymyksiin.

Miksi verbien yhteydessä esiintyvät adpositiot ja adverbit kehittyvät suomesa vain harvoin verbin kiinteiksi etuliitteiksi? Selitykseksi ei riitä se, että suomi on »luonteeltaan prefiksijä vierova kieli» (Hakulinen 1979: 435), vaan syitä on etsittävä syvemältä. Usein esitetään, että OV-kielissä on omasta takaa edellytyksiä yhdysverbien muodostumiselle, sillä etenkin verbinetinen partikkeli ja verbi ovat helposti voineet tiivistyä yhdysverbiksi (ks. esim. Häkkinen 1997: 159–160) ja partikkeli puolestaan kehittyä prefiksiksi.

Kolehmainen kuitenkin toteaa Hawkinsiin ja Gilliganiin (1988) vedoten, ettei selitys ole ongelmaton, sillä OV-kielet eivät ole yleensä lainkaan prefiksivaltaisia. Niinpä suomen prefiksiverbien vähyyks ei näyttäisi johtuvan pelkästään siitä, että verbin ja sen etumääritteen tiivistymiskehitys on estynyt sanajärjestyksen muututtua kantasuomen aikana. Tähän viittaisi myös se, että partisiippeja edeltävät määritteet tulkitaan edelleenkin helposti verbin kiinteiksi etuliitteiksi. Yksi syy produktiivisten verbiprefiksien vähyyteen on Kolehmaisen mielestä tietoinen kielenohjailu, sillä käänöslainoina syntyneitä prefiksiverbejä, joita etenkin kirjasuomen alkuaikoina tuli suomeen erittäin paljon, on pidetty turhana vieraana vaikutuksena, eikä kielteinen suhtautuminen ole voinut olla vaikuttamatta omaperäisten prefiksiverbien syntyyn.

Suomen kieleen syntyy kuitenkin myös omaperäisiä uusia prefiksiverbejä. Erityisen mielenkiintoisia ovat sellaiset takaperoisjohdokset kuin esimerkiksi *esittää* → *esitys* → *ensiesitys* → *ensiesittää* ja etuliitteisistä nomineista johdetut verbit, kuten esimerkiksi *ylimalkainen* → *ylimalkaistaa*, jotka puolestaan voivat toimia malleina uusille prefiksiverbeille. Typologisesti suuntautuneessa sananmuodostuksen tutkimuksessa on esitetty monenlaisia prefiksien synty- ja kieliopillistumismekanismia, mutta tällaisia tapauksia niissä ei liene käsitelty. Olisikin kiinnostavaa selvittää, missä määrin ilmiötä esiintyy muissa kielissä eli miten yleisestä tai miten kielikohtaisesta kehityssuunnasta on kyse.

LIITTOSANOJA, VERBI-IDIOMEJA VAI PARTIKKELIVERBEJÄ?

Partikkeliverbin käsite on fennistiikassa suhteellisen uusi, vaikka vastaavia verbilmauksia on tutkimuksessa jonkin verran

▷

käsiteltykin. Terminologia on kuitenkin vakiintumatonta ja havainnot hajanaisia, ja sananmuodostuksen suhteen hyvinkin erilaisia tapauksia käsitellään usein yhtenä suurena massana. Kolehmainen on koonnut hajanaiset tutkimustiedot omien pohdintojensa taustaksi mutta joutuu silti tekemään paljon täysin urauurtavaa työtä ja pohjaamaan päätelmänsä laajaan sanakirjoista ja korpuksista poimimaansa aineistoon. Partikkeliverbin määritelmän Kolehmainen kiteyttää seuraavasti (s. 167): partikkeliverbit ovat verbin ja partikkelin muodostamia syntaktisia sanaliittoja, joiden keskeinen tunnusmerkki on se, että verbi ja partikkeli eivät liity kiinteästi toisiinsa ja voivat sijoittua lauseessa kauas toisistaan.

Tyypillinen verbipartikkeli on kehittynyt adpositiosta tai adverbista, ja esimerkiksi saksassa tällaiset verbipartikkelit muodostavat melko selvärajaisen luokan. Suomessa sen sijaan rajausta hankaloittaa se, että varsinkin postpositioiden ja nominien taivutusmuotojen välinen raja on usein häilyvä ja siksi raja partikkeliverbien ja muiden verbi-ilmausten, erityisesti paikallissijaisten olotilanilmausten, välillä ei ole aina selvä (ks. myös Onikki-Rantajääskö 2001: 298). Kolehmainen lähteekin siitä, että verbipartikkelit muodostavat suomessa jatkumon: toisessa ääripäässä ovat täysin idiomaattistuneet ilmaukset, joiden partikkeli ei esiinny muissa yhteyksissä (esim. *antaa periksi, ottaa vaari(n)*), ja toisessa päässä produktiiviset partikkelit, jotka esiintyvät useampien verbien kanssa ja muodostavat sarjoja (esim. *tulla ~ tuoda ~ saada ~ lausua ~ sanoa ~ puhua julki*). Usein partikkeliverbien ja vapaiden syntaktisten sanaliittojen ero jää kuitenkin tulkinnanvaraiseksi, sillä selviä ja yksiselitteisiä kriteereitä niiden erottamiseen ei ole.

Saksassa ja osin myös ruotsissa ja englannissa verbipartikkeleilla on lausease-

maan liittyviä rajoituksia. Suomessa niiden paikka on Kolehmaisen mukaan periaatteessa vapaa, niin että sanajärjestystä ei voi käyttää partikkeliverbien ja vapaiden sanaliittojen erottelukriteerinä. Esimerkkien perusteella verbipartikkelin paikka näyttäisi kuitenkin noudattavan finiiittilauseissa selviä säännönmukaisuuksia. Normaali painotteissa lauseissa se sijoittuu joko heti finiiittisen verbin tai finiiitiverbin objektin jälkeen. Muutkin lauseenloppuiset asemat näyttäisivät olevan mahdollisia, mutta vain siinä tapauksessa, että partikkeli on painollinen. Lauseenalkuisena partikkeli puolestaan saa aina kontrastiivisen painotuksen eli sijoittuu niin sanottuun K-asemaan (ks. Vilkuna 1995), esimerkiksi *Periksi ei saa antaa* – – (s. 195). Suomen partikkeliverbien ja sanajärjestyksen välisiä suhteita kannattaisi selvittää perusteellisemmin.

Toinen usein esitetty verbipartikkelien tunnusmerkki on se, että ne eivät voi saada omia määritteitä. Kolehmaisen mukaan suomen verbipartikkelien modifioitavuus kuitenkin vaihtelee. Osa verbipartikkeleista sallii laajennukset, mistä ovat osoituksena sellaiset korpuksesimerkit kuin – – *jäävät kovasti jälkeen* – – ja – – *puhunut Maxin kokonaan ympäri* – – (s. 198). Osa partikkeleista sen sijaan on sellaisia, että laajennukset johtavat epäkieliopillisiin tai ainakin semanttisesti kyseenalaisiin rakenteisiin, esimerkiksi **Hanke kuivui pieneen kasaan* – – (s. 198). On tietysti selvää, että partikkeli ei voi saada määritteekseen adjektiiviattribuuttia, sillä silloinhan kyseessä ei olisikaan verbipartikkeli vaan nominin taivutusmuoto. Tuntuisi houkuttelevalta käyttää attribuuttikriteeriä erottamaan partikkeliverbit vapaista syntaktisista sanaliitoista, mutta Kolehmainen osoittaa, että tässäkin on ongelmia (vrt. myös ISK s. 688).

Suuri osa suomen partikkeliverbeistä on syntynyt käänöslainoina, jotka puolestaan

voivat toimia malleina uusille partikkeliverbeille. Partikkeliverbejä voi kuitenkin syntyä myös leksikaalistumisen tietä, kun elliptisiä adpositioita aletaan tulkita verbipartikkeleiksi, esimerkiksi – *en voinut väittää sitä vastaan* – *~ en voinut väittää vastaan* (s. 210). Tällaiseen partikkeliverbien syntymekanismiin on kiinnitetty huomiota ainakin germaanisten kielten tutkimuksessa, mutta suomen kielen osalta havainto lienee uusi.

Itsekriittisesti Kolehmainen toteaa, että partikkeliverbien luokka jää suomesa sumearajaisemmaksi kuin saksassa ja pohtii, onko ylipäättään järkevää olettaa kieleen verbiluokka, jolla ei ole selviä rakenteellisia ominaisuuksia ja joka sijoittuu leksikon ja syntaksin leikkauspintaan. Tutkimuksellaan hän kuitenkin osoittaa, että ainakin partikkeliverbien ydinryhmällä on kylliksi sellaisia semanttisia ja leksikaalisia ominaispiirteitä, että ne erottuvat selvästi sanaliitoista ja että niitä kannattaa tarkastella omana ryhmänään liittosanojen ja verbiidiomien rinnalla.

MITÄ VERTAILU PALJASTAA SUOMEN VERBEISTÄ?

Kontrastiivisessa C-osassa käsitellään kolmen esimerkkitapauksen valossa, miten suomesa voidaan tuoda esiin lisämerkityksiä, joita saksassa ilmaistaan verbipartikkeleilla tai -prefikseillä. Lähempään tarkasteluun on otettu *durch-* ja *auf-*partikkeliverbejä sekä *ver-*prefiksiverbejä suomalaisine vastineineen. Kukin verbiryhmä on rajattu vielä semanttisin perustein, ja vertailun pohjaksi on otettu saksalaisen verbipartikkelin tai -prefiksin ilmaisema merkitysisältö. Semanttinen vertailuperusta onkin ainoa mahdollinen, kun pyritään kartoittamaan kielten erilaisia leksikaalistumisstrategioita. Valittu metodi osoittautuu myös erittäin toimivaksi. Sen avulla pystytään vertaile-

maan saksan ja suomen sananmuodostuksen funktionaalis-semanttisia prosesseja ja sen lisäksi luotaamaan syvältä kummankin kielen ominaispiirteitä.

Vertailu osoittaa, että *durch-*partikkeliverbeillä on suomesa rakenteellisesti samanlainen vastine silloin, kun partikkeli ilmaisee tekemisen loppuunsaattamista, sillä *läpi-*partikkeli ja sen *lävitse-*variantti ovat merkityspotentiaaliltaan *durch-*partikkelin kanssa lähes identtisiä (esim. *dürchlesen* ja *lukea läpi* tai *dürchgehen* ja *käydä läpi*). Vertailussa nousee esiin myös mielenkiintoisia piirteitä *läpi-*partikkelin käytöstä, esimerkiksi sen transitiivistavasta vaikutuksesta; vertaa *soittaa eläinlääkärille* ja – *soittaa eläinlääkärit läpi* – (s. 242). Tässä olisi hyvin voinut miettiä myös transitiivisen konstruktion – tai muotin – vaikutusta, mutta Kolehmainen tukeutuu konstruktioihin vasta D-osassa varsinaisten resultatiivirakenteiden käsittelyn yhteydessä (s. 307 lähtien); C-osan leksikaalis-semanttisessa vertailussa tukena on Talmyn (1985) leksikalisointimalli. Kontrastiivinen analyysi on tehty huolella, ja vertailevat pohdinnat ovat osoitus tekijän oivasta kyvystä havainnoida kielen ilmiöitä.

Verbipartikkelin *auf* suomalaisiksi vastineiksi voidaan osoittaa verbijohtimet *-Ahta-* ja *-Aise-* (s. 248–249) silloin, kun kyseessä on partikkelin punktuaalinen merkityskomponentti. Täydellisistä merkitysvastineista ei kuitenkaan ole kyse, sillä *-Ahta-* ja *-Aise-*johdoksia voidaan muodostaa vain tietyistä verbityypeistä. Toisaalta niiden punktuaalinen käyttöala näyttäisi laajemmalta kuin *auf-*partikkelin, sillä ne voidaan liittää myös liikkumista ilmaiseviin kantaverbeihin (esim. *tanssahtaa*), mikä saksassa ei ole mahdollista.

Prefiksillä *ver-* voidaan ilmaista kuluttamista, myös jonkin loppuun kuluttamista, esimerkiksi *sein Vermögen vertrinken*

▷

'juoda omaisuutensa' (s. 261). Suomalaisen vastineiden kartoitus tuo esiin sen mielenkiintoisen seikan, että samanlainen merkityksenmuutos saadaan suomessa aikaan liittämällä verbiin »sopimaton» objektireferentti. Verbilekseemi siis säilyy ennallaan, mutta sen semanttinen valenssi muuttuu, (esim. *syödä perintönsä*) (s. 271). Ilmiö näyttäisi olevan suomen kielelle melko tyypillinen (vrt. esim. *periä talo* ja *periä isovanhempansa*), mutta sitä ei ole juurikaan tutkittu, ja koko laajuudessaan se paljastuneekin vasta vertailevissa tutkimuksissa.

Työn D-osassa jatketaan leksikaalis-semanttista vertailua, mutta painopiste siirtyy leksikaalistumisstrategioista verbiprefiksien ja -partikkelien aiheuttamiin valenssinmuutoksiin, joita germanistiikassa on tutkittu melko paljon, fennistiikassa sen sijaan vähemmän. Vertailu lähtee saksan possessiivisuutta ilmaisevista *er*-prefiksiverbeistä ja niiden suomalaisista vastineista. Laajan korpusesimerkistön avulla voidaan osoittaa, että possessiivinen *er*-prefiksi aiheuttaa systemaattisen valenssinmuutoksen, jonka tuloksena on kantaverbin valenssista riippumatta aina omistajanvaihdoista ilmaiseville verbeille tyypillinen valenssimalli, esimerkiksi *sich den ersten Preis ertanzen* 'tanssia itselleen ensimmäinen palkinto' (s. 284). Vertailussa käy ilmi, että vastaavanlainen valenssinmuutos on suomessakin melko yleinen — erityisesti sitä esiintyy urheilukielessä — ja että se toteutuu kantaverbin muuttumatta, esimerkiksi *hypätä pronssia* (s. 291), *taistella itselleen puheenjohtajan paikka* (s. 295). Vastaavanlaisia tapauksia on fennistiikassa käsitelty antamiskehysten laajentumina (esim. Leino 2001). Periaatteessa kyse on taaskin siitä, että suomen verbien morfosyntaktista valenssia voidaan melko vapaasti muunnella ilmaisemaan erilaisia merkityksiä ilman, että

verbilekseemiin itseensä tarvitsisi puuttua. Kyseessä on Kolehmaisesta mielestä suomenlelle tyypillinen leksikaalistumismalli, joka ainakin osin selittää sen, miksi valenssiteoria ei sovellu suomen verbien kuvaukseen yhtä hyvin kuin saksan ja miksi suomen verbejä on hyvä kuvata myös konstruktiokieliopin avulla.

Partikkeliverbien ja resultatiivirakenteiden yhteyksiä on tutkittu melko paljon, ja niinpä Kolehmainenkin tarkastelee lopuksi resultatiivisten verbipartikkeleiden vaikutusta verbin valenssiin. Kartoitettuaan molemmista kielistä koko joukon resultatiivisia verbipartikkeleita hän päätyy toteamaan, että partikkelit eivät vaikuta samalla lailla yhtenäistävästi kantaverbin valenssiominaisuuksiin kuin esimerkiksi saksan possessiiviset *er*-prefiksit, vaan verbit voivat säilyttää intransitiivisuutensa, transitivisuutensa ja refleksiivisyytensä resultatiivisesta merkityskomponentista riippumatta, esimerkiksi *firma meni nurin*, *huutaa tabut julki*, *lyödä itsensä lävitse* (s. 325). Vertailu ja erityisesti monipuoliset korpusesimerkit tukevat ja täydentävät aiempien tutkimusten tuloksia ja osoittavat, miten tärkeä asema partikkeleilla on resultatiivirakenteita muodostettaessa.

TUTKIMUKSEN ANTI FENNISTIIKALLE

Leena Kolehmaisesta väitöskirjatutkimus sisältää paljon uutta tutkimustietoa suomen prefiksi- ja etenkin partikkeliverbeistä. Se avaa uusia näkökulmia suomen etuliitteisten verbien tutkimukseen ja tarjoaa uusia mahdollisuuksia järjestellä suomen vapaiden syntaktisten sanaliittojen, verbidiomien, liittosanojen ja yhdysverbien kirjavaa kenttää. Tutkimus osoittaa laajalaista perehtyneisyyttä fennistiseen(kin) kirjallisuuteen, kykyä hahmottaa uusia kysymyksiä ja metodisen varmuuden tuo-

maa rohkeutta itsenäisiin ratkaisuihin. Argumentointi etenee loogisesti ja juohevasti, vaikka onkin paikoin varsin monipolvista. Ytimekkäät johdannot ja lyhyet tiivistelmät auttavat hahmottamaan nopeasti kunkin osan keskeisen sisällön.

Tutkimus lähtee saksan kielestä, ja sen perustana ovat saksan kielen pohjalta luodut prefiksi- ja partikkeliverbin määritelmät. Metodista voitaisiin moittia siitä, että sen vaarana on pakottaa suomen kielen ilmiöt saksan kielen kehyksiin suomen ominaispiirteistä piittaamatta. Tällaiseen pakottamiseen Kolehmainen ei sorru, sillä hän tuntee fennistisen tutkimustradition perin pohjin ja perustaa päätelmänsä aina myös laajaan korpusaineistoon. Metodista ilmeinen vahvuus on siinä, että kahden tyypologisesti hyvin erilaisen kielen vertailu tuo esiin kummastakin kielestä sellaisia piirteitä, jotka yksikielisessä tutkimuksessa saattavat helposti jäädä havaitsematta. Kontrastiivisesta perusasetelmasta huolimatta tutkimuksessa peilataan suomen prefiksi- ja partikkeliverbien ominaisuuksia jonkin verran myös muiden germaanisten kielten, lähinnä ruotsin, verbeihin. Erityisen kiinnostava on katsaus unkarin ja viron prefiksi- ja partikkeliverbeihin. Kolehmainen tutkimus onkin hyvä esimerkki siitä, miten hedelmällistä on tarkastella kontrastiivisen tutkimuksen tuloksia laajemmissa tyypologisissa kehyksissä. Toisaalta se myös havainnollistaa, miten kontrastiiviset tutkimustulokset voivat tarkentaa ja täydentää tyypologista tutkimusta.

Kaiken kaikkiaan kyseessä on poikkeuksellisen laaja-alainen, innovatiivinen ja metodisesti esimerkillinen väitöskirjatyö, jonka tulokset ovat teoreettisesti merkittäviä ja sovellettavissa kielenopetuksen ja leksikografian tarpeisiin. Tutkimus jättää kuitenkin vielä monia erityisesti suomen partikkeliverbeihin liittyviä kysymyksiä avoimiksi, niin kuin Kolehmainen itsekin toteaa (s. 162).

Näihin tulevan fennistisen tutkimuksen toivoisi pikaisesti tarttuvan. ■

MARJA JÄRVENTAUSTA
Sähköposti:
marja.jarventausta@uni-koeln.de

LÄHTEET

- HAWKINS, JOHN A. – GILLIGAN, GARY 1988: Prefixing and suffixing: Universals in relation to basic word order. – *Lingua* 74 s. 219–259.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HÄKKINEN, KAISA 1997: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. 2. painos. Tietolipas 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, JAAKKO 2001: Antamiskehyksen laajentumat. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvu Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa (toim.), *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblical verbikonstruktioiden s. 220–257*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 813. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÜDELING, ANKE 2001: *On particle verbs and similar constructions in German*. Stanford, California: CSLI Publications.
- MCINTYRE, ANDREW 2001: *German double particles as preverbs: Morphology and conceptual semantics*. Studien zur deutschen Grammatik 61. Tübingen: Stauffenburg.

- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olo-tilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAHTU, TOINI 1984: Suomen nominal-kuiset yhdysverbit. – *Virittäjä* 88 s. 409–430.
- TALMY, LEONARD 1985: Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. – T. Shopen (toim.): *Language typology and syntactic description 3: Grammatical categories and the lexicon* s. 57–149. Cambridge: Cambridge University Press.
- VILKUNA, MARIA 1995: Discourse configurationality in Finnish. – K. E. Kiss (toim.): *Discourse configurational languages* s. 244–268. Oxford: Oxford University Press.
- ZELLER, JOCHEN 2001: *Particle verbs and local domains*. *Linguistik Aktuell – Linguistics Today* 41. Amsterdam: John Benjamins.